

Almázia

Kultúrna príloha

Banská Štiavnica – kandidát
na titul Mesto kultúry 2019

24. máj 2018
číslo 2.

samostatne
nepredajné

Čo sa chystá v múzeu?

*Projekty Slovenského
banského múzea v koncepte
nominačného projektu
„Mesto kultúry 2019 –
Renovácia identity“*

Mestské múzeum v Banskej Štiavnici vzniklo už v roku 1900, hlavne z iniciatívy miestnych obyvateľov a inštitúcií. Už vtedy, aj tým najväčším optimistom bolo zrejme, že baníctvo, ako zásadný faktor vzniku a rozvoja lokality definitívne končí. Domáci si uvedomovali krehkosť a význam kultúrnych hodnôt regiónu, potrebu ich ochrany a prezentácie. S nadšením sa spolupodieľali na vzniku a formovaní múzea. Hoci vďaka rozvoju turistického ruchu má Slovenské banské múzeum stále stúpajúcu návštevnú krivku, domácich návštevníkov ubúda. Prestávajú sa osobne identifikovať a zdravo nadväzovať vlastnou minulosťou. To je dôvod, prečo múzejníci projekty koncipovali tak, aby sa pokúsili znovu naštartovať záujem o spoznávanie kultúrnych hodnôt najmä domácim a regionálnym návštevníkom. Kľúčovou cieľovou skupinou edukačných a zážitkových projektov sú deti, študenti a ich pedagógovia, domáci obyvatelia.

Rýchlokurz múzejného agenta

V projekte múzejníci opustia múry svojich kamenných expozícií a aktivity presunú do terénu medzi deti a žiakov s kufríkom muzeálnych akvizícií. Lektori v edukačnom programe deťom priblížia vybrané témy (napr. čo je

foto: Edmund Gwerk,
zdroj: archív SBM

a prečo je dôležité múzeum, technické vynálezy, umelecké diela, banícka kultúra, geológia). Projekt bude zameraný na vytipovanie lídrov – iniciatívne deti a pedagógov. Múzejníci ich zaškolia na pozíciu externých múzejných lektorov, ktorí pripravujú spolu program pre svojich spolužiakov, priateľov, rodičov. Cieľom projektu je nenútené aktivizovať vzťah detí, mládeže a ich pedagógov o spoznávanie kultúrneho dedičstva regiónu, lokality UNESCO.

Detaško galérie

Galéria Jozefa Kollára má na sídlisku Drieňová dvojča – Základnú školu Jozefa Kollára. Galéria v škole otvorí neformálne detašované pracovisko. Pre deti pripraví sériu edukačných aktivít o živote a tvorbe maliara Jozefa Kollára, ktorého tvorbu Štiavničania mi-

lovali. Tvorivé dielne, rozhovory s umelcami a študentami umenia. Ambíciou projektu je nielen prehĺbovanie poznania a popularizácia Kollárovej tvorby, ale aj iniciácia záujmu detí o súčasné formy výtvarného umenia.

Gwerkománia

Štiavnický rodák maliar Edmund Gwerk (1895 – 1956) vo svojom tvorivom programe strávil na vrchu Sitno päť rokov. Tu, v prírodnom ateliéri, autor vytvoril cyklus jeho najzásadnejších diel. V projekte Gwerkománia skupina detí z regionálnych základných škôl zrealizuje výstup na Sitno. Chata Andreja Kmeťa na jeho vrchole bude vzdelávacím laboratóriom pre deti, pedagógov a lektorov, kde sa deti v edukačných blokoch zoznámia so životom a tvorbou Gwerka. Priamo

na Sitne deti v stanoch strávia noc a na druhý deň sa v tvorivom ateliéri pokúsia namaľovať, nakresliť, napísať alebo inak spracovať intenzívne zážitky z tohto pre Štiavničianov kultového miesta. Výtvarné diela z workshopu budú prezentované formou výstavy pre verejnosť priamo na chate Andreja Kmeťa. Cieľom projektu je priblížiť najmladšej generácii i širšej verejnosti osobitý a inšpiratívny charakter tvorby maliara. Projekt by mal naštartovať ich záujem o vlastné umelecké formy vyjadrenia.

Plenér: Urban legends

V umelecko-historickej zbierke Galérie Jozefa Kollára majú výnimočné postavenie plenéristské kolekcie od maliarov, rodákov Edmunda Gwerka, Jozefa Kollára a Jozefa Pituka. Banská Štiavnica svojim špecifickým obrazom mesta stále priťahuje pozornosť výtvarníkov. V projekte PLENÉR: URBAN LEGENDS si adepti, záujemcovia – obyvatelia mesta, študenti a školáci budú môcť osobne vyskúšať živé plenéristské maľovanie pod vedením súčasných profesionálnych umelcov. V kontraste s konvenčnými a harmonickými námetmi historického mesta a krajiny bude predmetom záujmu ateliéru nová realita mesta: banskoštiavnické sídlisko Drieňová, Križovatka, opustené industriálne areály (Zigmund šachta, Maximilián šachta). Výstupom projektu budú výstavy na verejných priestranstvách mesta.

Spletitá história banskoštiavnickej PLETY

Pani Ľudmila Blašková pracovala v Plete š.p. 17 rokov. Zažila jej úspešné časy i postupné ukončenie činnosti. Závody ako Pleta, Rudné Bane a Tabaková továreň mali dominantný vplyv na život v meste a ich zánik ovplyvnil stovky ľudských životov. To je aj dôvod, prečo v mnohých ľuďoch spomienka na časy pred 30-tich rokov stále rezonuje a potrebujú si ich pripomínať. Napríklad formou pravidelných stretnutí pletárov, ktoré pani Blašková každoročne organizuje.

foto: Pracovníčky Plety,
zdroj: archív SBM

Prišla tiež s myšlienkou, ako spomienku na časy Plety zhmotniť, a to vo forme vytvorenia stálej expozície, ktorá by mala vzniknúť pod záštitou Slovenského banského múzea v rámci pripravovaného projektu Mesto kultúry 2019.

Mnohí dodnes doslova s láskou spomínajú na obdobie, keď pracovali v Plete. Závod žil svojho času takmer rodinným životom. Čím to bolo?

Určite bola v tomto ohľade Pleta fenoménom. Už od počiatkov, kedy vznikla, budovala sa tam kamarátska a rodinná atmosféra. Napomáhalo tomu organizovanie množstva kultúrnych, rodinných a športových akcií. Nešlo o nanútené alebo politicky angažované podujatia. Vo väč-

šine prípadov tam vládla úprimná, srdečná atmosféra. Bolo ich veľké množstvo, či to boli Rozprávkové lesy, Večery slávy alebo športové dni. Pripravovali sme pre ľudí zájazdy, kultúrne programy, výlety. Pleta mala v rámci mesta i kraja významný vplyv, prinášala ľuďom do života radosť a pomáhala stmeliť rodiny a priateľstvá.

Ako ľudia prežívali ukončenie výroby a postupné zatváranie Plety?

Pre nás všetkých, čo sme museli Pletu opustiť, to bolo veľmi ťažké a bolestné obdobie. V čase, kedy sa Pleta v rámci rušenia podniku začala rozdeľovať na menšie celky, som ako vedúca obchodného oddelenia vo vtedy vzniknutej firme Kontex pracovala na likvidácii prebytočného majetku Plety. Vedomie, že likvidujeme a že sa všetko rozpredá bolo veľmi stresujúce. Vedeli sme, že už nebudeme mať zamestnanie. Pamätám si, že pre ľudí, ktorí museli odísť ako prví, to bol obrovský šok. Zrazu, po 30 – 40 rokoch práce a istôt dostali výpoveď.

Rušili sa pletárne, zatvárali sa celé oddelenia. Malo to ďalekosiahle následky pre mnohé rodiny a tie cítiť ešte aj dnes.

Ako sa rušenie veľkých podnikov – Plety, Tabakovej a Rudných baní odrazilo na živote mesta?

Bol to obrovský zásah, všetko sa naraz, v jednom období zrútilo. Bola to taká katastrofa, že možno povedať, že sa jedna generácia úplne vyludnila. Mladí ľudia odtiaľto odišli, ich deti sa narodili inde. Len málo z nich sa sem vrátilo. A ak, tak len v posledných rokoch. Myslím a dúfam, že teraz po 20 – 30 rokoch sa Štiavnica už pomaličky zotavuje, i vďaka turistickému ruchu. Nádej pre Štiavnicu prinášajú aj tí cudzí, ktorí sem prichá-

foto: Výroba v Plete, zdroj: archív SBM

dajú, lebo si ju zamilovali a snažia sa pre ňu niečo robiť.

Pred niekoľkými dňami sa uskutočnilo už siedme stretnutie pletárov. Čo stálo za vznikom myšlienky organizovať každoročné stretnutia?

Myšlienka vznikla pred siedmymi – ôsmymi rokmi. Vtedy v Štiavnickej ešte stále žilo okolo 500 až 600 bývalých zamestnancov. Viacerí z nás mali pocit, že by sme sa mali pokúsiť dať tých ľudí dokopy. Prvé stretnutie sa uskutočnilo na štadióne. Zišlo sa približne 400 ľudí. Samozrejme, postupne účasť klesala, veľa ľudí zomrelo, mnohí

foto: Módna fotografia,
zdroj: archív SBM

pre zdravotný stav nemohli prísť. Napriek tomu to má stále ohromný zmysel, práve kvôli najstarším pletárom. Mnohí z nich už majú vyše 80 rokov a stále majú potrebu prísť a stretnúť sa s ostatnými. Pripomenúť si Pletu, v ktorej poniektorí pracovali aj celý život.

Už istý čas sa venujete projektu, ktorý by mal pomôcť uchovať spomienky na Pletu formou stálej expozície.

Požiadali sme SBM a vedenie Mesta Banská Štiavnica o spoluprácu pri vytvorení pamätnej izby alebo stálej expozície. Myšlienkou je zachovanie spomienky nielen na Pletu, ale celkovo na priemysel v Banskej Štiavnickej. Všetky materiály sme už odovzdali SBM. Okrem fotografií, kroník a vzoriek sme im ponúkli aj staršie stroje, hlavne konfekčné, ktoré sa zachovali. Sme v kontakte s pracovníkmi SBM a snád', ak sa všetko podarí, dostaneme šancu ľuďom pripomenúť toto obdobie, ukázať mladým, ako sa tu volákedy žilo.

Za rozhovor ďakuje
Zuzana Paškayová

**Zažili ste časy Plety?
Napište nám, ako si na
toto obdobie spomínate?**

Život pod hviezdami

Henrich Žucha spolu so svojou partnerkou Klárou Jakubovou a dcérou Eliškou žijú v baníckom domčeku na Hornej Resle, na romantickom mieste s nádherným výhľadom na panorámu Banskej Štiavnice. Žili tu jeho starí rodičia a pochádza odtiaľto i jeho mama. Hoci sa on sám v Štiavnici nenarodil a nechodil tu ani do škôl, vždy sa cítil byť štiavničanom.

A vždy, aj keď mu to nikto neveril, tvrdil, že sa sem raz vráti. Spletité životné cesty ho sem nakoniec predsa len priviedli.

Podarilo sa mu usadiť v dome po starom otcovi. Prišiel sem predovšetkým kvôli rodinným väzbám, ale významnú úlohu pre neho zohrávala i hviezdna obloha. Súvisí to s jeho dávnou túžbou stať sa astrofyzikom a astronómom. Možnosť skúmať svet hviezd z jedného miesta a z rovnakého uhla nebola pre neho vždy samozrejmosťou. Život na jednom mieste, s nemenným výhľadom na nebu mu umožňuje objavovať a dlhodobo pozorovať pohyb vesmírnych telies.

Trajektória planét a poloha hviezd Heňovi pomáha lepšie sa zorientovať, kde vo vesmíre je jeho miesto.

Na svojom dvore si dokonca postavil vlastné observatórium. Prvé observatórium v Štiavnici vzniklo z bývalej latríny so strechou z plexiskla... Slávnostné otvorenie symbolicky sprevádzala hudobná kapela Latrino Kubano.

Kým však našiel svoje stabilné miesto pod hviezdami v Štiavnici, žil na rôznych miestach Slovenska, neskôr strávil niekoľko rokov v zahraničí. Ukončil Strednú školu elektrotechnickú v Banskej Bystrici, jeden rok sa venoval štúdiu mechatroniky na Technickej univerzite v Trenčíne a úspešne absolvoval štúdium bábkoherecva na VŠMU v Bratislave. Po jeho

ukončení sa zamestnal v Slovenskej televízii v Bratislave. Nasledoval trojročný pobyt v Anglicku a v Írsku a šesťročný v Prahe. Tam sa zoznámil s Klárou. Z Prahy viedla jeho cesta za starým otcom do Štiavnice, kde sa usadil.

Klára študovala herectvo a neskôr interaktívne médiá na Fakulte umenia a designu v Ústí nad Labem. Venuje sa sociálnym projektom a práci s verejným priestorom v duchu site specific. V autorskej tvorbe vytvára interaktívny videoart a dokumentárne filmy. Okrem filmovej je aktívna i v divadelnej oblasti. Pravidelne hráva v pražskom divadle Kampa.

Do Štiavnice prišla vďaka Heňovi, a našla tu zhmotnenie svojho sna o mieste a spôsobe života, po akom túžila. Učarila jej nádherná príroda a zároveň ju pritiahla komunita spriaznených ľudí.

Spolu tu začali žiť: vychovávať dcéru, opravovať dom po starom otcovi a pracovať na svojich projektoch. Tie by sme Vám radi predstavili v nasledujúcom rozhovore:

Ako by ste stručne popísali Vašu prácu? Čím sa tu, v Štiavnici, živíte?

H: Robíme filmy, vytvárame expozície do múzeí. Venujeme sa filmovej produkcii reklám, krátkych alebo animovaných filmov. Zároveň robíme 3D fotografie a 3D filmy. V Štiavnici organizujeme festival Vlnoplocha. Pracujeme s novými technológiami a novými médiami. V tejto oblasti vykonávame aj vzdelávaciu činnosť a na tento účel sme založili občianske združenie Filmomodrom. Snažíme sa podeliť o skúsenosti a informácie s mladšími kolegami na úrovni stredných a vysokých škôl, a to formou workshopov alebo prednášok na školách a univerzitách. Mali sme to šťastie, že sme sa mohli učiť od ľudí zo zahraničia. V Prahe sme robili stereoskopické workshopy

foto: H.Žucha a K.Jakubová, zdroj: Henrich Žucha

so zameraním na 3D nakrúcanie a 3D fotografiu, rovnako sme mali možnosť byť v kontakte s laserovými technológiami, motion capture a zaujímavými herno-filmovými technológiami... Tieto skúsenosti by sme radi posúvali ďalej.

Vaše profesie teda nie sú závislé od miesta, kde ich vykonávate?

K: Je to naša obrovská výhoda. Vďaka novým technológiám môžeme žiť a pracovať v Štiavnici. Z môjho pohľadu je to splnenie sna, pretože na 99 % pracujeme z domu a ak niekam ideme, tak len preto, aby sme niečo nakrútili. Potom si to prinesieme domov a tu sa môžeme venovať spracovaniu materiálu a vytváreniu výsledkov. Je to iný spôsob práce, než na aký boli ľudia donedávna zvyknutí.

V Banskej Štiavnici organizujete divadelný festival Vlnoplocha? Akú bude mať tento rok podobu?

H: Vlnoplocha bude už čoskoro, v dňoch 8. a 9. júna. Nepožiadali sme o grant, takže bude mať menší, komornejší rozmer. Očakávame, že prídu ľudia, ktorých oslovil minulý ročník, a ktorí z neho boli nadšení. Festival pritiahol množstvo našich známych a kamarátov z Čiech. Robia nám a najmä Štiavnici v Čechách veľmi dobré meno a importujú sem

nových návštevníkov, predovšetkým zo sveta umenia a kultúry. Aj vďaka nim sme sa rozhodli, že Vlnoplochu opäť zorganizujeme, aj keď bude menšia. Program bude skromnejší, ale o to lepší, a hlavne budeme mať šancu si ho celý pozrieť. Verím, že práve preto bude tohtoročná Vlnoplocha skvelá.

Aké sú Vaše plány do budúcnosti?

K: Jedným z mojich snov je nakrútiť celovečernú štiavnickú rozprávku. Tiež by som sa rada venovala časozberným dokumentom, ktoré by sa týkali Štiavnice a ľudí zo Štiavnice. Zaujímajú ma tí, ktorí sa sem, podobne ako ja, prisťahovali a film by mal zachytiť aj to, ako tu žijú.

Aké má pre Vás život v Štiavnici nevýhody?

H: Nevýhoda je, že odtiaľto občas musíme odchádzať do Prahy. Ak tam musím byť týždeň, som nepríjemný a nervózny...

K: Do Prahy sa rada vraciam kvôli divadlu, ale zažívam tam silný kontrast medzi životom tu a uponáhľaným mestom, plným stresu, kde je každá minúta naplánovaná. Potom sa človek vráti do Štiavnice a doslova sa rozplynie...

**Za rozhovor ďakuje
Zuzana Paškayová**

Príbeh značky Pleta

◀ 1 Jednou z aktivít projektu Mesto kultúry 2019, ktorú pripravuje Slovenské banské múzeum (SBM), je výstava s pracovným názvom Príbeh značky PLETA. Má byť koncipovaná pedagogickým spôsobom – prostredníctvom výstavných panelov a zbierkových predmetov prezentovať prierez dejinami textilného priemyslu v Banskej Štiavnici, s akcentom na bývalý podnik PLETA. Jej súčasťou majú byť prezentačné panely, zbierkové predmety (stroje, zariadenia, pomôcky, výrobky), ale aj audio a video projekcie. Čo je mimoriadne dôležité, výstava počíta s aktívnym zapojením bývalých pracovníkov v textilnom priemysle. Vďaka projektu Mesto kultúry 2019 sa pri spracovaní témy popri múzejnej prezentácii otvára aj ďalší rozmer dokumentácie dejín textilného priemyslu v Banskej Štiavnici. Tým je príležitosť/možnosť

vytvorenia informačnej databázy. Zozbieraný audio a video materiál bude archivovaný v SBM a výstupy z neho môžu byť použité v rámci iných aktivít projektu Mesto kultúry 2019, najmä však pri budúcom bádani v oblasti skúmanej témy.

D. Harvan: „V našich plánoch sme uvažovali nad dlhodobou výstavou, ale aj nad inštaláciou v „cudzích“ priestoroch. Ideálne by boli najmä priestory, ktorých funkčné využitie súvisí alebo v minulosti súviselo s textilnou výrobou. Možno najzaujímavejším riešením by bola inštalácia takzvaného „posledného dňa“ – podoba exteriéru/interiéru totožná so stavom v čase zániku výroby. Realita nás však vracia do priestorov múzea, konkrétne Starého zámku. Pokiaľ by sa nám spoločný zámer podaril a Banská Štiavnica by získala titul Mesto kultúry 2019,

foto: Historická budova Plety,
zdroj: archív SBM

bolo by možné v roku 2019 mnohé plány zrealizovať. Rok 2019 je pre návrat k téme textilu zaujímavý aj z dôvodu, že sa k nemu viaže niekoľko výročí: vznik pradiarne Bratskej pokladnice (1759), založenie n. p. Pleta (1949) a výročie výstavy 200 rokov textilného priemyslu realizovanej v roku 1959 (tiež v priestoroch Starého zámku).“

Aj touto cestou sa obraciame na obyvateľov s prosbou o spoluprácu pri pripravovanej akcii. Pomohla by nám ochota, najmä zo strany bývalých zamestnancov Plety, pri popise fotografií (stroje, výrobné činnosti, osobnosti, akcie) a identifikácii

predmetov, spolupráca pri výrobe audio a video záznamov, zvlášť oceníme ponuky vhodných trojrozmerných predmetov (napr. vzorkovnice, výrobky, pracovné potreby, pomôcky, nástroje, a pod.). Okrem tých, čo súvisia s podnikom Pleta sú pre múzeum cenné aj výrobky jeho predchodcov, resp. starších textilných podnikov. Ideálne by bolo, pokiaľ by občania tieto predmety múzeu darovali, no veľmi pomôže aj ich zapožičanie.

PhDr. Daniel Harvan

Prečo „almázia“?

Slovník – Banskoštiavcké nárečie od Jozefa Vášaryho: almázia, – iji, ž. toto slovo požívajú, keď chcú vyjadriť, že niečo bolo dobré, ale veľmi málo. “To bola len taká almázia, čo mi to dali.”

Slovník Jozefa Gindla: almázia, ii, ie, ž. – vynikajúca vec (zdroj: archív Slovenského banského múzea, Mgr. Adriana Matjeková)

Pri príprave kandidátskeho projektu k titulu Mesto kultúry 2019 s názvom Banská Štiavnica 2019: Renovácia identity sme sa v istom bode začali zaoberať témou sloganu, prípadne slova, ktoré by vyjadriло želanie autorov projektu zapojiť do kultúrneho diania čo najviac miestnych a zachovať v nich túžbu po

dobrej kultúre aj po roku 2019. Tak sme sa dostali k slovíčku almázia, v našom meste známemu najmä pamätníkom. Viacero z nich si ho ale spája najmä s hmotným potešením, konzumáciou niečoho naozaj výnimočného a s príjemným pocitom, ktorý človek zažíva po dojedení skvelého jedla či dopití fajnového nápoja. Dobré, ale málo – povie si a presne ten pocit, ale v duchovnom význame by sme chceli preniesť na Štiavničianov v prípade nášho úspechu. Radi by sme v miestnych i návštevníkoch vzbudili záujem o rôzne druhy umenia, najmä o tie, ktorým sa doteraz vyhýbali, či sa s nimi nemohli stretnúť. Radi by sme im otvorili myseľ pre súčasné umenie, pozitívne myslenie a vytvorili u nich nový, aktívnejší a najmä trvalý vzťah ku kultúre.

Budeme preto radi, ak v prípade úspechu Banskej Štiavnice bude v našom meste vládnuť dlhodobý pocit kultúrnej almázie.“

Anketa: Čo je to almázia?

Spýtali sme sa ľudí priamo v uliciach Banskej Štiavnice, čo slovo almázia znamená a čo si pod ním predstavujú. Mnohí toto slovo poznajú, niektorým len niečo evokuje, iní ho nikdy nepočuli.

Takmer polovica z respondentov slovo a jeho význam nepoznala. Všetkým svorne však evokovalo prí-

jemný pocit, pohodu, niečo dobré, chutné, radostné. Zazneli prirovnania k nebičku v papuľke a pocitu blaženosti. Pre niektorých to bola mastička na bolesť, pre iných lahodné víno. Zaznela aj milá odpoveď, že pojem súvisí s Banským úradom, alebo že je to živica či prírodný kameň.

Rasťo Marko, Zuzana Paškayová

Almázia

Špeciálna príloha pri príležitosti kandidatúry
Banskej Štiavnice na titul Mesto kultúry 2019.

Zodpovedný redaktor: Zuzana Paškayová

Autori príspevkov: Z. Paškayová, R. Marko, I. Chovanová, D. Harvan

Návrh designu: I. Palečková, Grafické spracovanie: M. Sisková

Vydavateľ: Mesto Banská Štiavnica.

Samostatne nepredajné.